

รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร*

MODEL OF COMMUNITY NETWORK MANAGEMENT FOR FOOD SECURITY

นฤมล คำอ่อน

Naruemon Dam-orn

ไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม

Chaiyos Paiwithayasiritham

มหาวิทยาลัยศิลปากร

Silpakorn University, Thailand

E-mail: naruemon_sld@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชน 2) ศึกษาปัจจัย เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหา อุปสรรคของการจัดการเครือข่ายชุมชน และ 3) พัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชน เป็นวิจัยแบบผสมผสานของพหุเทศกรณี มี 3 ระยะ คือ ระยะที่ 1 สภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดการ ใช้แบบสอบถามเป็นผู้เกี่ยวข้องด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 100 ชุมชน ระยะที่ 2 กระบวนการจัดการและปัจจัย/เงื่อนไข ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค ใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้างเป็นชุมชนต้นแบบ จำนวน 4 ชุมชน และระยะที่ 3 องค์กรประกอบของการจัดการ ใช้แบบสอบถามเป็นนักวิชาการ จำนวน 10 คน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง ใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสรุปภาพรวม ผลการวิจัยพบว่า 1) กระบวนการจัดการ ได้แก่ การตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย การพัฒนาความสัมพันธ์ การรักษาและความต่อเนื่อง สร้างพันธมิตรอยู่ร่วมกัน และการบริหารจัดการ 2) เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค พบว่า 1) ความสำเร็จ ได้แก่ 1.1) ภายใน คือ ปัญหาฐานทรัพยากรอาหาร ความตระหนัก ผู้นำการเปลี่ยนแปลง ผลประโยชน์ สิ่งจูงใจ การจัดการข้อมูล กิจกรรมและการพัฒนาต่อเนื่อง 1.2) ภายนอก คือ ส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงาน และ 2) ปัญหาและอุปสรรค ได้แก่ 2.1) ภายใน คือ สภาพแวดล้อม ฐานะทางเศรษฐกิจ ความคิดและความเชื่อส่วนบุคคล ขาดองค์ความรู้ การเข้าร่วมกิจกรรม งบประมาณ 2.2) ภายนอก คือ นโยบายรัฐ อิทธิพลสังคมและค่านิยม และ 3) รูปแบบการจัดการเครือข่าย มีขั้นตอน ได้แก่ 3.1) รับรู้ ตระหนักและเข้าใจปัญหา 3.2) วิเคราะห์สถานการณ์ 3.3) การบริหารจัดการ 3.4) พัฒนาและปรับตัว 3.5) การรักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่ม

* Received 29 July 2020; Revised 16 August 2020; Accepted 18 August 2020

และ 3.6) องค์ประกอบ คือ (1) สมาชิก /ผู้นำ (2) เป้าหมาย/ วัตถุประสงค์/ ผลประโยชน์ (3) กิจกรรม (4) การบริหารจัดการ (5) การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร และ (6) ทูต

คำสำคัญ: รูปแบบ, การจัดการเครือข่ายชุมชน, ความมั่นคงทางอาหาร

Abstract

This article is intended: 1) to study the community network management process. 2) To study the factors, success conditions, problems and obstacles of community network management. And 3) to develop the community network management model. This was mixed methods research by Multisite Multi-case research process with 3 phases. Phase 1 the current state of the management process and questionnaires. By involved in community network management and food security total of 100 communities. Phase 2 the management process and factors, success conditions, problems and obstacles. By structured interview is a prototype community, consisting of 4 communities. And phase 3 management elements by questionnaires is a scholar of 10 persons. Use statistics, percentage, average and standard deviation. By analyzing the content and summarizing. The results of research are found as follows: 1) the management process is Aware of problems and consciousness forming a network, relationship development, treatment and continuity, create mutual covenants and management. 2) The factors, success conditions, problems and obstacles is: 1. The conditions of success are: 1) internal conditions, namely food resource base problems, awareness, change leadership, benefits, incentives, data management, activities and continuous development. 2) The external factor is the support from agencies. And 2. problems and obstacles include: 1) Internal factors are unfavorable community environments, economic status, ideas and personal beliefs, lack of new knowledge, and participate in budget activities. 2) External factors are government policy. The influence of social flows and values from outside the community. And 3) model of the community network management there are steps: 1) awareness, awareness and understanding of problems, 2) analysis of situations, 3) management, 4) development and adaptation, 5) maintaining continuity and expansion of the group, and 6) elements: (1) members/leaders, (2) goals/ objectives/ benefits, (3) activities, (4) management, (5) public relations/communication, and (6) capital.

Keywords: Model, Community Network Management, Food Security

บทนำ

มนุษย์ต้องการเพื่อการดำรงชีวิตประกอบด้วย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และ ยารักษาโรค อาหารนับเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด เพราะมนุษย์ขาดปัจจัยอื่นได้แต่ขาดอาหารไม่ได้ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติได้ให้คำขวัญเนื่องในวันอาหารโลกว่า “อาหารเป็นปัจจัยแรกของชีวิต” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของอาหารที่มีผลทางตรงต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ มนุษย์จึงได้ใช้ความพยายามเพื่อหาอาหารและเก็บรักษาไว้เพื่อใช้จัดความหิวอาหารยังเป็นสิ่งจำเป็นต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ช่วยบำรุงเลี้ยงร่างกายให้เจริญเติบโตและซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอ อาหารไม่เพียงแต่เป็นเครื่องยังชีพของมนุษย์เท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองแก่สังคมมนุษย์ โดยช่วงระยะเวลาที่มีอาหารอุดมสมบูรณ์จะเป็นช่วงที่มนุษย์มีความเจริญรุ่งเรืองสูง ซึ่ง มนุษย์ใช้เวลา ใช้ความพยายามทุ่มเท อาจถึงขั้นก่อสงครามเพื่อครอบครองและเป็นเจ้าของแหล่งอาหาร รวมถึงสะท้อนถึงวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนและสังคม (ทรงสิริ วิชิรานนท์ และคณะ, 2557) ซึ่งประเทศที่กำลังพัฒนาทำให้เกิดปัญหาความรุนแรงมากขึ้นอันเป็นผลการเปลี่ยนแปลงของภูมิอากาศ การเกิดวิกฤตด้านพลังงาน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม และการให้ความสำคัญของการผลิตพืชอาหารลดลง เน้นการผลิตพืชพลังงานมากขึ้น จึงทำให้ราคาพืชและอาหารสูงขึ้นจนทำให้ประชากรที่ยากจนไม่สามารถเข้าถึงอาหารได้ (วิรัชพัชร ประเสริฐศักดิ์, 2556) ในปี พ.ศ. 2538 องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้กล่าวถึงโลกกำลังจะเผชิญกับวิกฤตการณ์ขาดแคลนอาหารในอนาคตอันใกล้ เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงด้านการค้าโลก ด้านสิ่งแวดล้อมและจำนวนประชากรโลกทำให้ในช่วงปี พ.ศ. 2539 ซึ่งมีการจัดการประชุมสุดยอดอาหารโลก (WSF) ที่กล่าวถึงประเด็นเรื่องความมั่นคงทางอาหารส่งผลให้ภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้ความสนใจและมีการเคลื่อนไหวกันมากขึ้น (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552) ต่อมาปี พ.ศ. 2540 ประเทศไทยเกิดวิกฤตเศรษฐกิจส่งผลให้เกิดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ. 2540-2544) และปีพ.ศ. 2550-2551 เกิดวิกฤตอาหารและภาวะอาหารแพง ทำให้ความมั่นคงทางอาหารถูกกล่าวถึงอย่างมาก และได้นำไปสู่การตราพระราชบัญญัติคณะกรรมการอาหารแห่งชาติ พ.ศ. 2551 เพื่อให้เป็นองค์กรหลักในการดำเนินงานและจัดการด้านอาหารในทุกมิติให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขึ้นในลักษณะบูรณาการการทำงานและความร่วมมือ และมีการผลักดันแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางอาหารเป็นวาระแห่งชาติในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) (สุภา ไยเมือง, 2555)จากการพัฒนาชุมชนตามแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงทำให้เกิดชุมชนต้นแบบที่เน้นการพัฒนาคนเป็นศูนย์กลาง (ประภาพร ขอไพบูลย์, 2555) ทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการสร้างเครือข่ายความมั่นคงทางอาหาร

การสร้างเครือข่ายการจัดการชุมชนเป็นเรื่องที่ละเอียดอ่อน จำเป็นต้องมีการวางแผนจัดการ มีประสบการณ์ และทักษะในการดำเนินงานที่ดีเพียงพอ โดยเฉพาะการทำความเข้าใจกับบริบทของชุมชน ทั้งในเชิงพื้นที่ ชาติพันธุ์ วัฒนธรรมและจารีตชุมชน รวมทั้ง ทศนคติที่ชุมชนมีต่อการจัดการต่อปัญหาของรัฐตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาจนกระทั่งปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการจัดการแบบสหวิทยาการมากที่สุด รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีของชุมชน ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ควรเริ่มต้นที่การพัฒนาบทบาทของผู้นำชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยควรส่งเสริม ชักนำ และโน้มน้าวใจให้คนในชุมชนสร้างความร่วมมือในการดำเนินงานด้านต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และการขยายแนวร่วมในการดำเนินงานในรูปของเครือข่ายให้กว้างขวางยิ่งขึ้น การมีเครือข่ายชุมชนจึงเป็นแนวทางในการเสริมสร้างการเรียนรู้ร่วมกัน ทั้งในด้านการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน และการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหา เพื่อลดข้อขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในระดับชุมชนให้เกิดผลสำเร็จ การรวมกลุ่มชุมชนในรูปแบบเครือข่าย จึงเป็นการประสานความร่วมมือเชิงพื้นที่ และต้องอาศัยองค์ประกอบหลายประการมาสนับสนุนการเรียนรู้ เช่น ผู้นำ แผนงาน งบประมาณ หน่วยงานสนับสนุน ห่วงเวลา พื้นที่เป้าหมาย ตลอดจนการมีส่วนร่วมของมวลสมาชิกของเครือข่าย ดังนั้น การบริหารจัดการเครือข่าย จึงต้องเตรียมความพร้อมขององค์ประกอบเหล่านี้ เพื่อให้สามารถสร้างเครือข่ายการเรียนรู้อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาดำเนินงานพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ใน 6 ด้าน คือ ด้านการลดรายจ่าย ด้านการเพิ่มรายได้ ด้านการประหยัด ด้านการเรียนรู้ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และด้านการเอื้ออารีต่อกัน ต่อมาได้ขยายผลสู่ความยั่งยืนโดยการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบ ซึ่งแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ 1) ระดับพออยู่ พอกิน 2) ระดับอยู่ดี กินดี และ 3) ระดับมั่งมี ศรีสุข เป็นต้นแบบการบริหารการพัฒนาในรูปแบบองค์กรเครือข่ายเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในหมู่บ้าน ขยายโอกาสในการประกอบอาชีพ และส่งเสริมการจัดสวัสดิการให้แก่คนในหมู่บ้าน (พรทิพย์ ดิลกนันท์, 2557)

จนกระทั่งเกิดเป็นชุมชนบริหารจัดการตนเอง มีกระบวนการขับเคลื่อนที่มีพลังที่สุดในปัจจุบัน และถ้าชุมชนท้องถิ่นสามารถจัดการอาหารด้วยตนเองได้โดยใช้ศักยภาพ ความรู้ ภูมิปัญญา ความสามารถที่ตนมีอยู่ อีกทั้งยังมีฐานทางวัฒนธรรมชุมชนและฐานทางทรัพยากรเป็นเกราะกำบังความไม่มั่นคงทางอาหารได้ซึ่งในงานพัฒนาชุมชนมีหลักการสำคัญคือ ชุมชนสามารถพึ่งตนเองและจัดการตนเองได้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2553) ถ้าชุมชนสามารถพึ่งตนเองและจัดการตนเองด้านอาหารได้อย่างพอเพียงก็จะทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารอย่างยั่งยืนจากการดำเนินนโยบายในด้านอาหารของประเทศไทยที่เปลี่ยนแปลงตามกระแสโลกจากเกษตรกรรมแบบธรรมชาติไปสู่เกษตรกรรมสารเคมีหรือที่เรียกว่า การปฏิวัติเขียว (Green Revolution) ซึ่งนโยบายนี้มีส่วนสำคัญในการทำให้ประเทศกำลังพัฒนาสูญเสียอธิปไตยทางอาหาร ซึ่งจำเป็นจะต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนให้มีความสามารถเสริมสร้างความ

มั่นคงทางอาหาร โดยความมั่นคงทางอาหารของชุมชน หมายถึง สถานภาพของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเอง ด้านอาหาร จากการมีปริมาณอาหารเพียงพอเพียงทั้งประเภทและชนิดของอาหารที่หลากหลาย โดยมีช่องทางการเข้าถึงอาหารที่มีความปลอดภัยและมีคุณค่าคุณประโยชน์ต่อสุขภาพร่างกายได้ง่ายและหลากหลาย

ดังนั้น จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นได้ว่า ความมั่นคงทางอาหารมีความสำคัญและมีผลกระทบอย่างมากต่อมนุษย์ ชุมชน สังคม และโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต โดยชุมชนเกษตรกรรมเป็นฐานทรัพยากรอาหาร แหล่งผลิตอาหาร และเป็นหัวใจสำคัญของการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร เครือข่ายเป็นสิ่งสำคัญเป็นพลังการพัฒนาอันทรงคุณค่าและมีอำนาจสามารถช่วยยกระดับ (Leverage) ศักยภาพขององค์กร ชุมชน ท้องถิ่นในสังคม เพื่อการพัฒนาคนและช่วยสร้างเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ และนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชนและสังคมได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร
2. เพื่อศึกษาปัจจัย/เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร
3. เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เป็นการวิจัยนี้เป็นแบบผสมผสานเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพในลักษณะของพหุเทศกรณี (Multisite Multi-case) มี 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 สภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดการ ระยะที่ 2 กระบวนการจัดการและปัจจัย/เงื่อนไข ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรค และระยะที่ 3 องค์ประกอบของการจัดการ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตการวิจัยในแต่ละขั้นตอนของการวิจัยดังต่อไปนี้

ระยะที่ 1 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดการ

1.1 ประชากร คือ ตัวแทนจากชุมชนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหาร มีจำนวน 128 ชุมชน (ศจินทร์ ประชาสันต์, 2552)

1.2 กลุ่มตัวอย่าง คือ ชุมชนที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหาร โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตาม สูตรของ Krejcie & Morgan (Krejcie, R. V., & Morgan, D. W., 1970) ทั้งหมดจำนวน 100 ชุมชน เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นชุมชนที่ดี (Good Practice) จากทั่วประเทศที่ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวปี 2542-2559 ของกลุ่มบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

1.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการแบบสอบถาม ในการออกแบบแบบสอบถาม ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรง โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC มีค่า 0.50 - 1.00 ถือว่ามีค่าความเที่ยงตรงใช้ได้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย คือ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน และได้หาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.98 ของแบบสอบถามทั้งหมด และจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) กระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร (โดยแบ่งช่วงของคะแนน ได้แก่ 1 หมายถึง น้อยที่สุด 2 หมายถึง น้อย 3 หมายถึง ปานกลาง 4 หมายถึง มาก และ 5 หมายถึงมากที่สุด) และ 3) ปัจจัย/เงื่อนไข ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร และ 4) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับกระบวนการและรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชน

1.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยแบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาข้อมูลพื้นฐาน และระยะที่ 2 ศึกษากระบวนการจัดการและปัจจัย/เงื่อนไข ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

1.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการจำแนกประเภทข้อมูล ประมวลผลความเชื่อมโยงและการสร้างข้อสรุป โดยนำเสนอในรูปแบบตาราง

ระยะที่ 2 การวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษากระบวนการจัดการและปัจจัย/เงื่อนไข ความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

2.1 กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Information) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการและปัจจัย/เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคเครือข่ายชุมชน โดยคัดเลือกแบบเจาะจงเป็นลักษณะพหุเทศกรณีศึกษา (Multisite Multi-case) เป็นตัวแทนของผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหารของชุมชนปฏิบัติที่ดี (Good Practice) ทั้ง 4 ชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านหัวทุ่ง ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ 2) ชุมชนบ้านคำน้อย ตำบลคำแคน อำเภอมัญจาคีรี จังหวัดขอนแก่น 3) ชุมชนหนองสาหร่าย ตำบลหนองสาหร่าย อำเภอพนมทวน จังหวัดกาญจนบุรี และ 4) ชุมชนลิเล็ด ตำบลลิเล็ด อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีหลักเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นชุมชนเกษตรกรรม จาก 4 ภูมิภาคของประเทศ เป็นชุมชนที่ได้รับรางวัล หรือได้รับการยอมรับให้เป็นต้นแบบ และเป็นชุมชนที่มีกิจกรรมและกระบวนการในการสร้างความมั่นคงทางอาหาร หรือมีการดำเนินการสร้างความมั่นคงทางอาหารอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ จากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ เอกสาร ตำรา วิทยานิพนธ์เกี่ยวกับบริบทชุมชน เครือข่ายความมั่นคงทางอาหารของชุมชน และ ทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ อินเทอร์เน็ต บทความ คัดสำเนาจากรายงานการวิจัยหรือ บทความตามเว็บไซต์

2.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้าง (Structured In-Depth-Interview) มีการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ตรวจสอบเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน แล้วจึงปรับปรุงเนื้อหาตามข้อเสนอแนะ นำแบบ สัมภาษณ์ที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ จำนวน 30 ชุด และวิเคราะห์หาความเที่ยงด้วยค่า สัมประสิทธิ์อัลฟาของคอนบาค ได้ค่าความเที่ยงเท่ากับ 0.92 โดยแบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ตอน คือ 1) ข้อมูลพื้นฐาน 2) ข้อมูลชุมชน ได้แก่ ประวัติความเป็นมา ลักษณะกายภาพ สภาพทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม กระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชน ปัจจัย/ เงื่อนไข ความสำเร็จ และปัจจัย/ เงื่อนไขปัญหา อุปสรรคต่อการจัดการเครือข่ายชุมชน และ 3) ข้อเสนอแนะ

2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเอง โดยแบ่ง วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 2 ตอน คือ 1) สัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง เกี่ยวกับกระบวนการจัดการและปัจจัย/ เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคเครือข่ายชุมชน และ 2) ใช้การสังเกตโดยกำหนดประเด็นการสังเกตไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ เพื่อยืนยัน ข้อมูล และนำบทสนทนาที่ได้มาวิเคราะห์ โดยการใช้วิธี Content Analysis จัดระบบเพื่อยืนยัน (Confirm) ผลที่ได้จากเชิงปริมาณของข้อมูลในระยะที่ 1

2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการตรวจสอบสามเส้า (Triangulation) เป็นการเปรียบจากมุมมองหลาย ๆ ด้าน เพื่อ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ผลการวิเคราะห์ ตลอดจนผลของการวิจัย นำข้อมูลที่ได้มา จัดเรียงเป็นหมวดหมู่ แล้วบรรยายเนื้อหาตามความจริงที่ปรากฏขึ้นโดยต้องอ้างอิงกรอบ แนวคิดทฤษฎี และสรุปเป็นภาพรวม

ระยะที่ 3 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยศึกษาและวิเคราะห์องค์ประกอบของรูปแบบการ จัดการ

3.1 กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้เชี่ยวชาญ/นักวิชาการด้านการจัดการเครือข่ายชุมชน และความมั่นคงทางอาหาร เลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งหมดจำนวน 10 คน ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือก คือ มีประสบการณ์ด้านวิชาการหรือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับ ความมั่นคงทางอาหาร มีประสบการณ์ด้านวิชาการหรือการปฏิบัติงานเกี่ยวกับชุมชน และ/ หรือมีบทบาทสำคัญและมีผลงานเกี่ยวกับชุมชนในด้านความมั่นคงทางอาหาร เช่น การปฏิบัติงานประจำ ผลงานวิจัย ผลงานวิชาการ ผลงานการสอน มีระยะเวลา 3 ปีขึ้นไป

3.2 ด้านเนื้อหา ได้แก่ การยกย่องรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชน และการปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย โดยการแบบสอบถาม ในการออกแบบแบบสอบถาม ซึ่งให้ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเครือข่ายชุมชนและความมั่นคงทางอาหาร จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องและครอบคลุมเนื้อหา แล้วนำไปหาค่าความเที่ยงตรง โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้อง IOC มีค่า 0.50 - 1.00 ถือว่ามีความเที่ยงตรงใช้ได้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2556: 50) ซึ่งผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าด้านข้อมูลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของงานวิจัย คือ นำไปทดลองใช้กับกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่ตัวอย่าง จำนวน 30 คน และได้หาค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach, L. J., 1990) ได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97 ของแบบสอบถามทั้งหมด และจัดทำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ 1) การประเมินเกี่ยวกับรายละเอียดขององค์ประกอบรูปแบบ (โดยแบ่งช่วงของคะแนน ได้แก่ 1 หมายถึง น้อยที่สุด 2 หมายถึง น้อย 3 หมายถึง ปานกลาง 4 หมายถึง มาก และ 5 หมายถึง มากที่สุด) และ 2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 10 ท่าน ประเมินและรับรองรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร โดยประเมิน รับรองความเป็นไปได้ในการนำไปใช้และนำมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อเสนอต่อไป

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการแจกประเภทข้อมูล ประมวลผลความเชื่อมโยงและการสร้างข้อสรุป โดยนำเสนอในรูปแบบตาราง

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของกระบวนการจัดการ ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 212 คน ร้อยละ 51.70 อายุอยู่ระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 127 คน ร้อยละ 31.00 สถานภาพการสมรส จำนวน 359 คน ร้อยละ 87.56 ภูมิลำเนาเกิดอยู่ในจังหวัดเดียวกับที่ตั้งชุมชน จำนวน 396 คน ร้อยละ 96.59 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 157 คน ร้อยละ 38.329 เป็นกรรมการ จำนวน 199 คน ร้อยละ 48.54 มีประสบการณ์ทำงาน 10 ปีขึ้นไป จำนวน 122 คน ร้อยละ 29.76 แหล่งอาหารในชีวิตประจำวันมาจากการผลิตเอง จำนวน 345 คน ร้อยละ 29.1 เครือข่ายที่เกิดขึ้นจากการก่อตัวของภาคประชาชน จำนวน 244 คน ร้อยละ 59.51 มีรายละเอียด ดังนี้

1. ศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่ากระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.62, S.D. = .37) สามารถพิจารณารายด้าน ดังนี้

1.1 ขั้นตระหนักถึงปัญหาและสำนึกรวมตัวเป็นเครือข่าย ($\bar{X}$ = 3.77, S.D. = .43) คือ การเห็นถึงปัญหาและความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติต่อการดำรงชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะด้านอาหารจากป่า เช่น ผัก หน่อไม้ เห็ด พืชสมุนไพร ซึ่งผู้หญิงมักออกไปหาของป่าเพื่อนำมาประกอบเป็นอาหารหรือเรียกว่า “ผ่ายเสียบึง” ส่วนผู้ชายกล่าวคือเน้นการใช้ประโยชน์จากการล่าสัตว์ หรือใช้ไม้สร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “ป่ามันคือชีวิต น้ำคือชีวิต ป่านี้เป็นปัจจัยสี่ที่คนควรจะเข้าไปเอาใจใส่ดูแลมัน ทุกวันนี้เราเข้าไปในป่า เหมือนกับเป็นซูเปอร์มาร์เก็ตของคนจน หรือเจ็บป่วยก็มียาในป่า มองเห็นว่าป่ามันเป็นชีวิต ควรช่วยกันดูแลรักษามันไว้ด้วย” (ชาวบ้านคนที่ 1, 2562)

1.2 ขั้นการพัฒนาความสัมพันธ์ ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = .42) คือ จากที่ชุมชนได้ตระหนักและรับรู้ถึงสถานการณ์ความไม่มั่นคงทางอาหารจากการที่ป่าอุดมสมบูรณ์ถูกทำลาย ทำให้อาหารที่เคยสามารถหาได้จากป่าลดลงทำให้ชาวชุมชนได้หันมาแก้ไขปัญหาพร้อมกันและได้ร่วมกันอย่างเหนียวแน่นขึ้นเพื่อจัดปัญหาให้หมดไป โดยได้มีหน่วยงานภายนอกเข้ามาสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “วิธีการดำเนินงาน เราได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมา คณะกรรมการมาจากชาวบ้าน และผู้นำ เราเลือกเอาจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ชาวบ้านนับถือพูดกับชาวบ้านได้ น่าเชื่อถือ แล้วก็ขอความร่วมมือไปทางผู้ใหญ่บ้านให้เข้ามาช่วยในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ทำแนวกันไฟ” (ชาวบ้านคนที่ 5, 2562)

1.3 ขั้นการรักษาความสัมพันธ์และความต่อเนื่อง ($\bar{X}$ = 3.67, S.D. = .40) คือ สัมพันธภาพที่ดีเป็นองค์ประกอบสำคัญยิ่งในการรักษากลุ่ม องค์กรเครือข่ายชุมชนที่ยั่งยืนต่อไป มีความสัมพันธ์ที่ดีเป็นเสมือนน้ำมันที่คอยหล่อลื่นการทำงานร่วมกันให้ดำเนินไปอย่างราบรื่น ชุมชนสังเกตเห็นความสำคัญของสิ่งดังกล่าวจึงมีการจัดกิจกรรมที่มีจุดประสงค์เพื่อกระชับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิก และสร้างแรงจูงใจเข้าไปมีส่วนร่วมนั้นคือความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “ชุมชนเรามีต้นทุนทางธรรมชาติที่ดี แต่เราก็ไม่ใช่เพียงอย่างเดียว เรายังปลูกทดแทนคืนให้กับธรรมชาติด้วย ทุกกิจกรรมในชุมชนจะเน้นการจัดการร่วมกันของชาวบ้าน เพื่อที่จะให้ทุกคนเป็นเจ้าของร่วม และวางแผนทรัพยากรที่มีค่าของชุมชน และมีการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่งด้วย” (ผู้นำชุมชนคนที่ 1, 2562)

1.4 ขั้นสร้างพันธมิตรสู่การร่วมกัน ($\bar{X}$ = 3.51, S.D. = .37) คือ การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยมีเป้าหมายของการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งให้เกิดความยั่งยืน การเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงสนับสนุนทั้งให้งบประมาณ ความรู้ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ป่าชายเลน รวมถึง มีพันธมิตรสู่การร่วมกันในการจัดตั้งเพื่อรักษาทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “เรามีการจัดการชายฝั่งมาก่อน

ต่อมามีกลุ่มโครงการของประเทศ EU CHARM หรือโครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งเข้ามาสนับสนุนโดยให้งบประมาณในการจัดการทรัพยากร ให้เป็นการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง” (ผู้นำชุมชนคนที่ 4, 2562)

1.5 ขั้นตอนการบริหารจัดการเครือข่าย ($\bar{X} = 3.49$, S.D. = .46) คือ เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเหมือนกลไกขับเคลื่อนให้เครือข่ายชุมชนสามารถดำเนินงานไปได้เพราะการบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนจะทำให้กลุ่มบุคคลหรือสมาชิกในเครือข่ายชุมชนเข้ามาทำงานร่วมกันดำเนินงานต่าง ๆ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ เป้าหมายร่วมกันของเครือข่ายชุมชน และการปรับตัวในการจัดการ ร่วมกับการประสานความร่วมมือกับองค์กรภาคีภายนอก ซึ่งสอดคล้องกับผู้ให้ข้อมูลว่า “มิติเรื่องการบริหารจัดการก็สำคัญ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ ผลประโยชน์แล้ว และวิเคราะห์โครงสร้างในการจัดการร่วมกันว่าจะรูปแบบไหนที่นำไปสู่การจัดการความมั่นคงทางอาหารที่ยั่งยืน” (นักวิชาการคนที่ 2, 2562)

2. ศึกษาปัจจัย/ เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่า ความมั่นคงด้านอาหาร ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่า น้ำ ดินในป่าชุมชนบ้านหัวทุ่ง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์พืชและสัตว์ก่อเกิดรายได้ของครัวเรือนชุมชน จึงเล็งเห็นความสำคัญของการจัดการดูแลป่าร่วมกันรณรงค์ปลูกป่าและความสร้างความรู้ให้แก่ชุมชนเพื่อประโยชน์ในการยังชีพ และลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จ

2.1.1 เงื่อนไขภายใน ประกอบด้วย 1) ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เป็นปัจจัยที่ทำให้มีการรวมกลุ่มและช่วยเหลือกันดำเนินงานพัฒนา และเรียนรู้ร่วมกัน กลายเป็นเครือข่ายชุมชน 2) ผู้นำชุมชน ซึ่งเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงชุมชนที่เข้มแข็ง มีการถ่ายทอด สืบสานแนวคิด อุดมการณ์ และงานพัฒนาต่าง ๆ ของชุมชน 3) การจัดการข้อมูลและใช้ประโยชน์จากฐานข้อมูล โดยนำข้อมูลนั้นมีร่วมกันคิด วางแผน ดำเนินการ แก้ปัญหาและพัฒนา 4) การจัดให้มีพื้นที่และกิจกรรมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 5) การมีแหล่งเรียนรู้ของชุมชน สร้างแหล่งเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางอาหาร

2.1.2 ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) องค์กรและหน่วยงานที่เข้ามาส่งเสริมและสนับสนุนเพื่อพัฒนาชุมชน เช่น ข้อมูลความรู้ ด้านกระบวนการและวิธีการ และเครือข่าย 2) การรวมกลุ่ม การสร้างกลุ่มเพื่อทำงานร่วมกัน และการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกัน

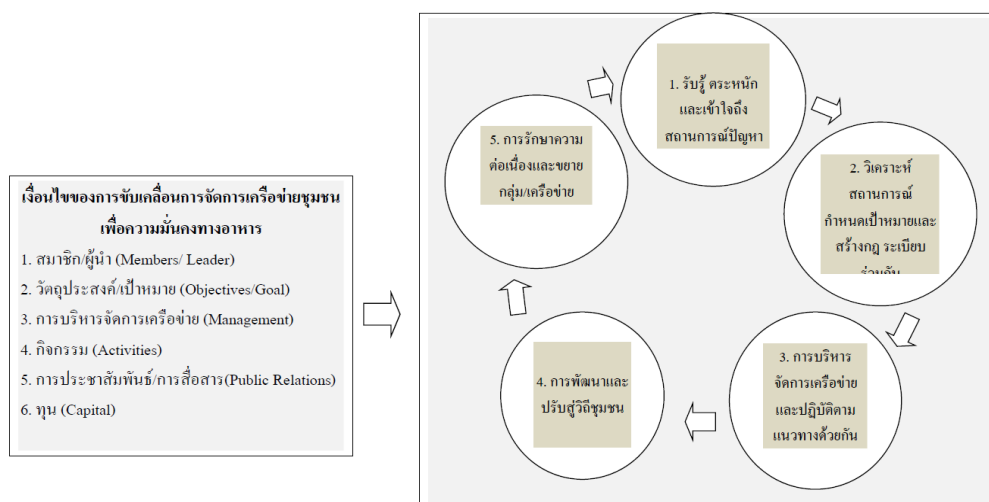
2.2 เงื่อนไขเป็นอุปสรรค

2.2.1 ปัจจัยภายใน ประกอบด้วย 1) ฐานะทางเศรษฐกิจและหนี้สิน เป็นปัจจัยที่ทำให้คนในชุมชนมุ่งทำงานตนเองมากกว่าทำงานส่วนรวม และ 2) เวลา เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมกับชุมชน

2.2.2 ปัจจัยภายนอก ประกอบด้วย 1) การเมืองและนโยบายของรัฐ การเปลี่ยนแปลง ความไม่ชัดเจน และ 2) กระแสสังคมจากภายนอกชุมชน ได้แก่ กระแสทุนนิยม บริโภคนิยม เป็นปัจจัยที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

3. พัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร พบว่า จากปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิดองค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นได้อย่างเข้าใจ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาเป็นพื้นฐานในการสร้างรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารให้เป็นระบบ และขั้นตอนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และจากการสร้างรูปแบบการจัดการเครือข่าย มีการประเมินครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านเวลา ด้านสถานที่ และด้านบุคคล ถือได้ว่าข้อมูลมีความเหมาะสม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร

จากรูปภาพอธิบายได้ว่าเงื่อนไขของการขับเคลื่อนรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร มีองค์ประกอบ ได้แก่

1. สมาชิก /ผู้นำ เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของเครือข่ายชุมชน ที่จะนำไปสู่ความสำเร็จหรือบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้
2. เป้าหมาย/ วัตถุประสงค์/ ผลประโยชน์ ทำให้สมาชิกสามารถมองเห็นอนาคตที่เป็นภาพเดียวกันมีการรับรู้และเข้าใจไปในทิศทางเดียวกัน สร้างกระบวนการขับเคลื่อน

3. กิจกรรมของเครือข่ายชุมชน มีกิจกรรมที่สมาชิกสามารถร่วมกันดำเนินงาน เพื่อเป้าหมายของเครือข่ายชุมชนร่วมกันอย่างสม่ำเสมอและประสบความสำเร็จ

4. การบริหารจัดการเครือข่าย เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งเสมือนกลไกขับเคลื่อน ให้เครือข่ายชุมชนสามารถดำเนินงานไปได้ การจัดการเครือข่ายชุมชนทำให้การจัดการ เครือข่ายชุมชนมีประสิทธิภาพ

5. การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร เป็นการสร้างความเข้าใจให้แก่สมาชิก

6. ทุน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทรัพยากร ทุนวัฒนธรรมประเพณี และทุนเงิน ซึ่งนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่

6.1 ขั้นรับรู้ ตระหนักและเข้าใจถึงสถานการณ์ปัญหา คือ การสร้างความเข้าใจในสถานการณ์และแนวคิดเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร ทำให้ชุมชนเกิดความ ตระหนักรู้ และเข้าใจถึงสถานการณ์ปัญหา รับรู้ร่วมกันนำไปสู่การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน แก้ไขปัญหาพัฒนาความเข้มแข็งของเครือข่าย และสร้างความ เท่าเทียมกันในฐานะ “หุ้นส่วน (Partner)”

6.2 ขั้นวิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดเป้าหมายและสร้างกฎ ระเบียบ ร่วมกันที่ชุมชน ให้ ตระหนักและเข้าใจในสถานการณ์ปัญหา วิเคราะห์สถานการณ์ไปสู่การร่วม คิดเพื่อให้ได้ข้อสรุปของเป้าหมายที่ต้องการแก้ไข/พัฒนาร่วมกัน

6.3 ขั้นการบริหารจัดการเครือข่าย และปฏิบัติตามแนวทางร่วมกัน การบริหารจัดการเครือข่ายชุมชนเป็นหัวใจของเครือข่ายซึ่งเกิดขึ้นจากการที่สมาชิกเครือข่าย เป็นผู้ร่วมกันกำหนดการบริหารจัดการเครือข่ายทั้งโครงสร้างของเครือข่าย สถานภาพ บทบาท หน้าที่ของสมาชิก การประสานงาน การติดต่อสื่อสาร งบประมาณ เป็นต้น เพื่อนำไปสู่ การปฏิบัติร่วมกัน

6.4 ขั้นการพัฒนาและปรับสู่วิถีชุมชน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การติดตามและประเมินผลเพื่อการทำงานซึ่งเป็นเสมือนขั้นการตรวจสอบความคิดและ แนวทางในการปฏิบัติใหม่ ซึ่งควรมีการดำเนินการติดตามประเมินผลและควรเป็นไปในลักษณะ การให้กำลังใจ และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์

6.5 ขั้นการรักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่มเครือข่าย เป็นขั้นตอน ที่สร้างความต่อเนื่องหรือความยั่งยืนของเครือข่ายด้วยการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง การรักษาความสัมพันธ์ที่มีระหว่างสมาชิกด้วยการร่วมทำกิจกรรมด้วยกัน เพื่อการพัฒนา เครือข่ายในระยะยาวและยั่งยืน

6.6 องค์ประกอบของการขับเคลื่อนรูปแบบการจัดการเครือข่าย ชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ได้แก่ 1) สมาชิก /ผู้นำ 2) เป้าหมาย/ วัตถุประสงค์/ ผลประโยชน์ 3) กิจกรรมของเครือข่ายชุมชน 4) การบริหารจัดการเครือข่าย 5) การประชาสัมพันธ์/การสื่อสาร และ 6) ทุน

อภิปรายผล

1. จากการศึกษากระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เห็นได้ว่า สถานการณ์ความมั่นคงทางอาหารมีความมั่นคง และมีความหลากหลาย ได้แก่ อาหารจากนา แหล่งน้ำธรรมชาติ ป่าธรรมชาติ ป่าชายเลน ตลาด และการผลิตอาหารเองของชุมชน ชุมชนมีปริมาณอาหารที่เพียงพอ เหมาะสม และสามารถเข้าถึงได้โดยชุมชนมีกระบวนการบริหารจัดการด้านความมั่นคงทางอาหารด้วยตัวเองอย่างเข้มแข็ง และมีกระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่ 1) รับรู้และตระหนักถึงสถานการณ์ที่กระทบต่อความมั่นคงทางอาหาร 2) วิเคราะห์สถานการณ์ กำหนดเป้าหมายและสร้างกฎ ระเบียบร่วมกัน 3) การบริหารจัดการเครือข่ายและปฏิบัติตามแนวแนวทางด้วยกัน 4) การพัฒนาและปรับวิถีชุมชน และ 5) การรักษาความต่อเนื่องและขยายกลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับพระดาวเหนือ บุตรสีทา กล่าวถึงขั้นตอนการสร้าง/ก่อรูปเครือข่ายนั้น 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ตระหนักถึงปัญหาและสำนึกการรวมตัวเป็นเครือข่าย 2) มีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกัน 3) สร้างความไว้วางใจ 4) การแสวงหาแกนนำที่ดี และ 5) การสร้างแนวร่วมสมาชิกเครือข่าย (พระดาวเหนือ บุตรสีทา, 2557)

2. จากการศึกษาปัจจัย/เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เห็นได้ว่า ผู้นำชุมชน เป็นปัจจัย/เงื่อนไขที่มีบทบาทสำคัญและมีพลังอำนาจให้เกิดการขับเคลื่อน หรือส่งเสริมสนับสนุน ผู้นำเข้มแข็ง รวมทั้ง การประสานความร่วมมือกับองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ จากภายนอกชุมชนเพื่อให้เกิดแรงสนับสนุนในด้านความมั่นคงทางอาหารของชุมชน ซึ่งผู้นำชุมชนจำเป็นจะต้องมีวิสัยทัศน์ มีความตระหนัก มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหาร รวมทั้ง การผู้นำการเปลี่ยนแปลงให้ชุมชนในการขับเคลื่อนและพัฒนาไปสู่การสร้างมั่นคงทางอาหาร ซึ่งสอดคล้องกับวีระศักดิ์ จุลดาลัย และคณะ กล่าวถึงชุมชนตำบลสามผงมีความมั่นคงทางอาหารทั้ง 4 มิติเนื่องจากมีป่าบุง ป่าทามและลุ่มน้ำสงคราม ซึ่งเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติของชุมชนที่อุดมสมบูรณ์และมีวิถีชีวิตแบบดั้งเดิม (วีระศักดิ์ จุลดาลัย และคณะ, 2556) แต่ในสภาวะการณ์ ปัจจุบัน ชุมชนตำบลสามผงเริ่มมีความไม่มั่นคงทางอาหารระดับชุมชนในมิติที่ 1 การมีอาหารพอเพียง และมิติที่ 3 การเข้าถึงอาหาร เนื่องจากสมาชิกชุมชนปลูกพืชเศรษฐกิจแทนพืชอาหารเพื่อเพิ่มรายได้โดยใช้พื้นที่ทำนาปีและแผ้วถางป่าบุงป่าทามเพื่อทำนาปรัง ก่อให้เกิดการสูญเสียระบบนิเวศของป่าบุงป่าทาม ซึ่งเป็นฐานทรัพยากรอาหารของชุมชน มีการทำประมงเพื่อการค้า โดยใช้เครื่องมือจับปลาเชิงพาณิชย์ในขณะที่มีความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน ในมิติที่ 2 อาหารมีเสถียรภาพเนื่องจากพื้นที่ปลูกไม่ยืนต้นตามหัวไร่ปลายนา และมีการวางแผนผลิตอาหารตลอดปีโดยเพิ่มปริมาณการทำนาปรัง การเลี้ยงปลาในบ่อช่วงฤดูแล้ง และมิติที่ 4 การใช้ประโยชน์โดยชุมชนมีวิธีการเลือกซื้อวัตถุดิบเพื่อนำมาประกอบอาหาร และใช้น้ำจากประปาหมู่บ้านที่มีคุณภาพ

3. จากการพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร เห็นได้ว่า รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารซึ่งเกี่ยวข้องกับการพัฒนาความคิด ความรู้ ให้เกิดผลสู่การปฏิบัติที่เป็นการร่วมมือกันของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคมและการอยู่ร่วมกัน วิถีวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนให้เกิดความเชื่อมโยง สมดุลที่นำไปสู่ความมั่นคงและยั่งยืน ผ่านกระบวนการจัดการที่ซึ่งสอดคล้องกับเสาหลักสี่ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ กล่าวถึงรูปแบบการจัดการความมั่นคงทางอาหารในพื้นที่ชุมชนชายฝั่งขนาดเล็ก มีปัจจัยที่เอื้อต่อการจัดการความมั่นคงทางอาหารคือ ชุมชนบ้านบุโบยมีการยึดถือหลักคำสอนตามศาสนาอิสลาม การมีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ มีวิถีชีวิตวัฒนธรรมของชุมชน การใช้ภูมิปัญญาที่สั่งสม การสร้างกระบวนการเรียนรู้และการหารือ มีสิทธิในการเข้าถึง ทรัพยากร ภาวะผู้นำของกลุ่มและชุมชน ที่ดิน (ทรัพยากร) ทูนแรงงาน ตลาด เทคโนโลยี ระบบนิเวศ และแผนแม่บทการ อุปสรรคคือ คนรุ่นหลังไม่สนใจ ชุมชนมีรายได้และเงินออมน้อย (เสาหลักสี่ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ, 2559)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

1. ด้านกระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร ต้องมีการบูรณาการองค์ประกอบและการจัดการต่าง ๆ ร่วมกันผ่าน รูปแบบ ขั้นตอน และกระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชน ร่วมกับการกำหนดแนวคิด เป้าหมาย และกิจกรรมต่าง ๆ อย่างหลากหลาย เพื่อนำไปสู่การสร้างความมั่นคงทางอาหาร

2. ด้านปัจจัย/ เงื่อนไขความสำเร็จ ปัญหาอุปสรรคการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร สร้างความรู้ความเข้าใจเรื่องความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับชุมชน ผ่านกระบวนการฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นปัจจัยสำคัญ โดยมุ่งปลูกจิตสำนึกและสร้างความตระหนักรู้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับสมาชิกชุมชน มีกิจกรรมที่หลากหลาย และการบังคับใช้กฎหมายร่วมกัน

3. ด้านการพัฒนารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร รูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนในการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร เป็นขั้นตอนการเรียนรู้และการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ภายใต้โครงสร้างและปฏิสัมพันธ์ในการสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหารของชุมชน

การทบทวน ตระหนัก และศึกษาเรียนรู้เกี่ยวกับความมั่นคงทางอาหารของตนเองและชุมชนเพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหารของตนเองและชุมชน โดยผลักดันให้ชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง จากการศึกษาข้อมูลงานวิจัยที่ใกล้เคียงกัน ผู้วิจัยได้สรุปในภาพรวมได้ว่า ชุมชนควรพิจารณารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารนี้ไปปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาและการจัดการเครือข่าย

ชุมชนของชุมชน และควรมีความยืดหยุ่น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของชุมชน และนำองค์ความรู้ใหม่ที่ได้มาปรับใช้อย่างเหมาะสม

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ คือ 1) ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน และคนในชุมชน ควรให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา ประสบการณ์ และความรู้ของชุมชนเป็นฐานในการเรียนรู้และสร้างความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยการผสม หรือ ประยุกต์ให้เข้ากับแนวคิด องค์ความรู้ใหม่ที่ได้รับมาอย่างเหมาะสมกับชุมชน และ 2) ชุมชนควรพิจารณารูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารนี้ไปปรับประยุกต์ใช้เป็นแนวทางเพื่อการพัฒนาและการจัดการเครือข่ายชุมชนของชุมชน และควรมีความยืดหยุ่น แต่ละขั้นตอนอาจใช้เวลาเร็วช้าแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและประสบการณ์ของชุมชน และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป คือ 1) ควรมีการวิจัยรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร โดยจำแนกตามภูมิภาค เพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างตามสภาพบริบทได้อย่างชัดเจน และ 2) ควรมีการนำรูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหารนี้ไปดำเนินการโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อได้ทราบถึงประสิทธิภาพและประสิทธิผลผลของรูปแบบการเครือข่าย

เอกสารอ้างอิง

- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชน. กรุงเทพมหานคร: เอ็กเปอร์เนต.
- ชาวบ้านคนที่ 1. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. (นฤมล คำอ่อน และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ผู้สัมภาษณ์)
- ชาวบ้านคนที่ 5. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. (นฤมล คำอ่อนและไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ผู้สัมภาษณ์)
- ทรงศิริ วิชิรานนท์ และคณะ. (2557). วิถีชีวิตและความมั่นคงทางอาหารท้องถิ่นใต้. วารสารวิชาการและวิจัย มทร.พระนคร สาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี, 8(1), 94-107.
- นักวิชาการคนที่ 2. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. (นฤมล คำอ่อนและไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ผู้สัมภาษณ์)
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพมหานคร: สุวีริยาการพิมพ์.
- ประภาพร ขอไพบูลย์. (2555). การขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางอาหารจากชุมชนสู่ระดับชาติ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- ผู้นำชุมชนคนที่ 1. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. (นฤมล คำอ่อน และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ผู้สัมภาษณ์)

- ผู้นำชุมชนคนที่ 4. (2562). รูปแบบการจัดการเครือข่ายชุมชนเพื่อความมั่นคงทางอาหาร. (นฤมล คำอ่อน และไชยยศ ไพวิทยศิริธรรม, ผู้สัมภาษณ์)
- พรทิพย์ ตีลกานันท์. (2557). การนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อสร้างเสริมความมั่นคงทางอาหาร. ใน ดุษฎีนิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระดาวเหนือ บุตรสีทา. (2557). การสร้างเครือข่ายและการจัดการเครือข่ายการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของชุมชนบ้านพชรธรรมนำสุข อำเภอทุ่งเสลี่ยม จังหวัดสุโขทัย. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารการพัฒนาสังคม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- วีรลพัชร ประเสริฐศักดิ์. (2556). ความมั่นคงทางอาหาร: จากพัฒนาการเกษตรสู่เศรษฐกิจพอเพียง. วารสารการเมืองการปกครอง การจัดการบ้านเมืองที่ดี/นโยบาย, 5(2), 139-149.
- วีระศักดิ์ จุลดาลัย และคณะ. (2556). การสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายสาธารณะและแผนยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอาหารระดับชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลสามผง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ศจินทร์ ประชาสันต์. (2552). การพัฒนาดัชนีชี้วัดความมั่นคงทางอาหาร. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.).
- สุภา ไยเมือง. (2555). ตัวชี้วัดความมั่นคงทางอาหารระดับชุมชน. นนทบุรี: มูลนิธิชีววิถี.
- เสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี และคณะ. (2559). การเก็บหาและการใช้ประโยชน์ของป่าในป่าเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 14(3), 463-483.
- Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. New York: Harper Collins Publishers.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.